

Mi lett volna, ha...

Magyar kubisták

Magyar Kulturális Intézet, Párizs,
2021. VIII. 14-ig

Újabb izgalmas szakaszhoz ért az a kutatómunka, amelynek első explicit összegzése Barki Gergely tollából 2015-ben jelent meg az Artmagazin *Wanted* című rovatában.¹ Ebben a cikkben egy általa körvonalazott magyar kubista csoport tagjainak lappangó műveire hívta fel a figyelmet. Barki láthatóan beleállt e történetbe, célja nem titkoltan az eddig uralkodó művészettörténeti kánon megváltoztatása, hasonlóan a 2000-es években rendezett *Magyar vadak- és Nyolcak*-kiállításokhoz, melyek alapvetően módosították a háború előtti hazai modernizmusról alkotott képünket. Ez részben a nagy számban előkerült, eddig csak reprodukcióról vagy úgy sem ismert műveknek volt köszönhető, illetve annak a hihetetlenül aprólékos filológiai munkának, amelyet a pályájuk kezdetén álló, Passuth Krisztina körül csoportosuló fiatal művészettörténészek végeztek. Attitűdjük különbözött a korábbi generációkétól. Barkiéék (főleg ő) szenvedélyesen kutattak most már az utazási korlátozások nélküli Európában – sőt Amerikában is – művek, dokumentumok után nagyon erős marketing keretében. Barki talán az egyik legtöbbet nyilatkozó (angolul is szalonképes), mindig szívesen és fáradhatatlanul a sajtó rendelkezésére álló művészettörténész és „műkincsvadász”, aki egyszerre képes a magas színvonalú kutatómunkára és az ismeretterjesztésre. Ennek a teljesítménynek a végső sikeréhez a kapcsolatépítés képessége járult hozzá: gyűjtőknek, galeristáknak, művészek leszármazottjainak, múzeumi szakembereknek a bevonása, a hazai és a nemzetközi művészettörténeti elit felkérése által pedig a tudományos legitimálás is végbement. Végül is sikerült a korábban provinciálisnak tekintett magyar „neósokból” ütőképes, EU-kompatibilis magyar fauve-okat kreálni, akik bekerültek a nemzetközi művészet áramába.

Ebből a csoportból végül Barki Gergely folytatta tovább ezt a fajta munkát, és időrendben továbbhaladva, a magyar kubizmus nyomait kezdte el kutatni, hasonló szándékok által vezérelve. A magyar fauve-ok és az általa kutatott magyar kubisták között azonban jelentős különbség, hogy míg az előbbieknél volt ideje a kibontakozásra a hazai művészeti közegben, addig a kubistáknak nem, ebből következően művészetük nem is épült be a hazai progresszív törekvések közé. Az egyik túlélő, a művészi karrierjét végül Magyarországon folytató, par excellence kubista festőnk, Szobotka Imre is elfordult a kubizmustól a 20-as években egyfajta látványfestészet felé, igazodva a hazai, illetve nemzetközi trendekhez is. A kubizmus végéről szóló jóslatok elsőként Picasso klasszicizáló fordulatának köszönhetően fogalmazódtak meg a háború időszakában, a kubizmus agóniájának problémája pedig végigkísérte a 20-as évek modern művészetet érintő polémiait.

Ma már nem tudjuk megítélni, hogy mi lett volna, ha nem tör ki az első világháború, ha nem internálják a Párizsban élő magyar művészeink jelentős részét (nemcsak a kubistákat) fogolytáborokba, és tartják ott őket a háború végéig, vagy nem lépnek be kényszerűségből a légióba, ha nem halnak meg spanyolnáthában, vagy nem lesz-

CSÁKY József: *Női figura (A sikoly, Alak)*, 1920, színezett terrakotta, 36 cm magas
Básti Annamária és Kajdi Csaba tulajdona
Fotó: Darabos György
HUNGART © 2021
↓

↑
SZOBOTKA Imre:
Ülő férfi, 1915, olaj,
 vászon rétegelt lemezre
 kasírozva, 34,5×30,5 cm
 Fotó: Darabos György
 HUNGART © 2021

nek öngyilkosok, ha nem rekvirálják el ugyanígy politikai okokból műtermeiket és műveiket. Vagy ha a virágzó budapesti kiállítóintézmény, a Művészház nem zárja be 1914-ben a kapuit, és még többször a közönség elé tudja tární a magyar és francia kubisták műveit. Tény viszont, hogy a magyar kubista csoport valójában csak Párizs-hoz köthető, ellentétben a cseh kubizmussal, amely még a cseh építészetet is megtermékenyítette annak ellenére, hogy a háború őket is hasonlóan érintette. Ennek okai részben éppen a cseh társadalmi és művészeti hagyományokból fakadtak. Ebben a kontextusban jogosan vehető

fel, hogy a magyarok által művelt kubizmus valóban kiad-e egy olyan mintázatot, mint a cseh, amitől érdemes lenne őket külön kezelni francia társaiktól, vagy az otthonról hozott művészeti kultúrájuk, hagyományaik nem jelennek meg markánsan műveikben. Fontos kiemelni, hogy minőségi alkotókról van szó, akiknek – legalábbis ahol rendelkezésre állnak a művek – egyedi karakterük van a párizsi kubisták között. (Bár a kubizmus, szemben a fauvizmussal, sokkal szigorúbb szabályrendszer szerint működik, egzakt elméleti háttérrel és módszertannal rendelkezik, alapvetően tanítható.) Sokkal inkább az a kér-

dés, hogy mint mozgalom mennyire integrálódhatott volna a hazai művészeti közegbe, ha nem jön közbe a történelmi kataklizma. Azaz létezett-e a magyar művészetben olyan hagyomány, amelybe értően épült volna be a kubizmus, ahogyan ezt például a magyar fauve-generáció művészeinél láttuk.

Ettől a kérdéstől eltekintve, ezek a kubista művészek igenis megérdemlik, hogy kiemelten foglalkozzon velük a szakirodalom, és az is fontos, hogy magyar kubistákként beszéljünk róluk, hiszen egyértelműen jellemzi őket az a kapcsolati-hálózati rendszer, amelynek alapját éppen származásuk jelentette. Ennek az összekötő kapocsnak egy fennmaradt bizonyítéka az a fiatal, kubista magyar művészek csoportját ábrázoló fotó, amelyen Csáky József (1888-1944), Farkas István (1887-1944), Kóródy Elemér (1889-1918), Miklós Gusztáv (1888-1967), illetve Szobotka Imre (1890-1961) látható. Az ő ötösük meggyőzően sugallja, hogy magyarként, közös elvek szerint, elhivatással dolgoztak, még ha hivatalosan sosem váltak önálló csoporttá, bár részt vettek a kubistákkal a Salon d'Automne vagy az Independants kiállításain.

A 2015-ös számvetéshez képest néhány művésszel bővült a csoport, miközben az eredeti koncepciót, mely kitolta volna az időhatárokat, és a Magyarországon ténylegesen virágzó, kései, posztkubizmus jelenségét is vizsgálta volna, úgy tűnik, elhagyták. A mostani kiállítási katalógus szerint a kubista mag mellett még befért a válogatásba néhány későbbi, nem vegytiszta műalkotás is Uitz Bélától és Huszár Vilmostól a kubizmus továbbgondolásának egyéni megoldásaiként. A szervezők nagyon ügyesen – a már szakirodalomban is elismert és felkapott nevek, Csáky József, Miklós Gusztáv, Réth Alfréd (1884-1966) mellett – olyan, mára teljesen elfeledett al-

↑
Részlet a kiállításból,
Magyar Kulturális
Intézet, Párizs
Fotó: Andorka
Tímea

HUSZÁR Vilmos:
*Útő nő (Útő női
figura, Holland De
Stijl nő), 1917-1918
körül, mázas
kőcserep,
21,3 cm magas*
Lóczy Péter
tulajdona
Fotó: Darabos
György
HUNGART © 2021
←

↑
 UITZ Béla:
Ikonanalízis V.,
Angyalí üdvözlét
(Absztrakt
kompozíció arany és
ezüst korongokkal),
 1921-1922, olaj,
 vászon, 153×144 cm
 Fotó: Darabos
 György
 HUNGART © 2021

BÁNSZKY Sándor:
Kacsa, 1917, kő,
 12×7×9 cm
 Móra Ferenc
 Múzeum, Szeged
 Fotó: Darabos
 György
 →

kotók munkáit is fókuszba helyezik, mint Bánszky Sándor (1888-1918), Bossányi Ervin (1891-1975), Késmárky Árpád (1886-1955?) és a már említett Kóródy Elemér, akik műveikkel csak erősítik a magyar kolónia összképét. Azaz eddig a szakirodalomban a származástól függetlenül, a nemzetközi kubista mozgalomban is számon tartott alkotók megkaphatják ezt az árnyalatot, amely részben gazdagítja jellemzésüket, egyúttal a magyar művészettörténeti kánon részeivé is válhatnak.

A kiterjedt kutatásnak köszönhetően az oeuvre-katalógussal már rendelkező Csáky vagy Miklós adatai pontosabbá válnak, eddig a monográfiákban nem szereplő műveik felszínre kerülnek, és a nemzetközi kubista csoportban való részvételük körülményei még inkább tisztázódnak. Például a mostanáig nem kellően vizsgált amerikai vándorkiállításokban való magyar részvétel nemcsak az eredeti kubista mozgalomban elfoglalt, előkelő helyüket mutatja, hanem a kubizmus tengeren túli terjesztésében való szerepükre is utal. A kutatás ráirányul a magyar művészek La Palette Akadémián való szereplésére, tanáraik, főként Jean Metzinger és Henri Le Fauconnier tanári munkájára, hatására (Metzinger és még néhány francia kubista munkája is szerepel a Wanted-listán). Külön színfolt a tragikusan elhunyt festőházaspár, Dénes Valéria (1877-1915) és Galimberti Sándor (1883-1915) művészete, akik ugyan messze álltak a dogmatikus kubizmustól, képeik tér-tömeg értelmezése, főleg Dénes esetében, mégis a kubizmus invenciózus felhasználásáról tanúskodik.

A kiállítás célja tehát az eltűnt művek megtalálása. Ehhez segítségül az eredeti művek felnagyított reprodukcióit, Csáky esetében még 3D-modellt is állítanak a nézők elé. Az emeleti szintre pedig az eddigi kutatásoknak köszönhetően felbukkant műalkotások kerültek, így például a legutóbbi nagy szenzációt keltő Csáky-mű, egy festett kerámia az 1920 körüli időszakból. A már meglévő alkotásokból való válogatás méltóképpen reprezentálja a magyar csoport létezésének létjogosultságát.

A tárlatot ismertető katalógus a kiállítás tematikájához igazodva rövid bevezető után egyesével, alfabetikus rendben tárgyalja az alkotókat az életrajz és a kapcsolati háló bemutatása után, majd rátér a még keresendő művekre. A kutatás alapja lehet többek között egy saját kezűleg írt lista (Bossányi), újságokban megjelent reprodukció (például Bánszky-nál, aki Csáky mellett a szobrászok sorát gyarapítja), mások archívumában talált fotó (Csáky-nál), családi hagyatéka (Galimberti-házaspár), egy amerikai áruház pincéjéről szóló legenda (Miklós, Késmárky) vagy lappangó művek olasz magángyűjteményekben (Szobotka). A katalógus másik része az elveszett, de azóta megtalált művekről szól, felmutatva azokat a lehetőségeket, ahogyan bizonyos művek előkerülhetnek. Ennek egyik extrém példája Huszár Vilmos szobrának felbukkanása az eBay-en keresztül.

A tárlat a nagy érdeklődésre való tekintettel abban a reményben folytatja európai körútját, hogy a hatására előkerülő művek révén a Magyar Nemzeti Galériában a tervek szerint 2023-ban rendezendő kiállítás valóban paradigmaváltó legyen.

A megjelenést a B. Braun támogatta.

1 Barki Gergely: Lost and Found. Az elveszett magyar kubizmus. *Artmagazin*, online változat, 2015. 09. 01. <https://www.artmagazin.hu/archive/3105>. Ezt megelőzően a magyar kubizmusról hosszabb lélegzetű írást Rockenbauer Zoltán közölt 2014-ben megjelent, az 1900-1919 közötti modern művészeti mozgalmakat ismertető könyvében. Rockenbauer Zoltán: *Apacs művészet. Adyvmus a festészetben és a kubista Bartók (1900-1919)*. Noran Libro, 2014, 213-236.